

Om plant-textilier av hampa och humle, odlingens betydelse för fiber- och textil kvalitet, och skillnaderna mellan av hon- och hanplantor

Git Skoglund, Textile historian, info@gitskoglund.se

Kulturväxterna hampa och humle som båda tillhör växtfamiljen *Cannabaceae* har behandlats i en mängd historiska källor. Oftast i sammanhang som berör kommersiella förhållanden, som exempelvis hampans betydelse vid rep-framställning, eller när det gäller den moderna industrihampan som idag fått nya produktionsområden som byggnadsmaterial, livsmedel och hälsokost. Det samma gäller humle vars kottar är och har varit en viktig ingrediens vid ölbrygging. Dessa kommersiella användningsområden har sitt fokus på maximering av odling och råvaruvolymer, men har inte mycket att göra med självhushållande odling för finare fiber- och textilproduktion.

Plantorna hampa och humle är i det historiska sammanhanget intimt kopplade till hushållsnära, arbetsintensiv, köksväxtodling. Som växter har de flera gemensamma nämnare. Båda trivs generellt i samma sorts jordmån och odlingsmiljö. Men det finns också en viktig skillnad: Hampa sås med frön årligen, medan humle är perenn, och förökas med sticklingar. Detta har betydelse vid kommersiell odling inte minst när det gäller undvikandet av oönskade plantor. I historiska källor framgår inte alltid i detalj vilka produkter odlingen av hampa och humle syftade till, men båda kunde odlas för fiber- och textilproduktion i hemhushåll, i en småskalig process som skiljer sig från den kommersiella.

Vid hemproduktion av textilier är inte maximering det viktigaste, utan finhetsgrader och kvalitet. En viktig faktor är också att hålla koll på när han- och honplantor utvecklas, vilket sker efter cirka 3 månader då hanplantorna blommar och avger pollen. Pollineringen pågår i cirka 2 veckor. Därefter dör hanplantorna samtidigt som honplantorna växer sig högre. Honplantornas grövre och längre stjälkar kan inte användas för finare textilproduktion, men de kan vara både önskvärda och icke-önskvärda, beroende på vilket ändamål som odlingen avser.

Det är viktigt att särskilja kommersiell produktionen av hampa och humle från självhushållande odling, eftersom den kommersiella främst har fokus på produktion av honplantor. Dessa producerar grövre stjälkar och därmed grövre fibrer, och slutligen en större volym, vilket under historisk tid var önskvärt exempelvis vid repframställning. Det är också hampans honplantor som producerar de frön som brukas till utsäde för nästkommande säsong liksom för utvinning av olja, inte minst som livsmedel. Honplantorna har även en större mängd aktiva ämnen, som THC, eller CBD, som finns koncentrerat i blomställning och blad.

Det samma förhållande gäller humle, vars honplantor producerar kottar som används vid öltillverkning, delvis för smaksättning men också för att de innehåller en syra som har en svag antibiotisk effekt vilket hjälper jästen att utvecklas och fermenterar vörten vid brygging.

Hanplantor som skördas tidigare ger däremot betydligt finare fibrer. Om en stor mängd pollen från humle eller hampa hittas vid arkeologiska platser är sannolikheten större att det varit textilproduktion som pågått, snarare än rep- eller ölproduktion.

Både pollen och fibrer från familjen *Cannabaceae* är extremt svåra att särskilja på artnivå, men bör kunna anses tillhöra gruppen textilplantor i förhistoriska och historiska sammanhang. Idag känner de flesta arkeologer till att pollen av hampa som hittas i vattendrag kan ha ett samband med rötning av stjälkar för fiberproduktion, men möjligheten att det även kan ha handlat om rötning av humle bör inte uteslutas.